

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Politikatudományi Doktori Iskola

MEGADJA GÁBOR

Menekülés a modernitás elől

Doktori disszertáció

TÉZISEK

Témavezetők:

KARÁCSONY ANDRÁS, MOLNÁR ATTILA KÁROLY

Budapest, 2017

Tartalomjegyzék

Az értekezés témája és célkitűzése	3
A dolgozat felépítése és következtetések.....	7
Felhasznált irodalom.....	11
A témában megjelent publikációk	15

Az értekezés témája és célkitűzése

A nyugati világot két rezsím határozta meg a 20. században: a demokratikus és a totalitárius. Épp ezért a század normatív politikaelméletét is e kettő szembeállítása jellemezte. A demokrácia kifejezés valójában a jó rendet takarta, míg a totalitarizmus az elnyomót, diktatúrát, zsarnokságot¹ - a rosszat. A megítéléstől függetlenül a kortárs politikai gondolkodók számára a téma adott volt: miként alakulhattak ki, hogyan jöhettek létre ezek a modern rezsimek? Mi magyarázza a nemzetiszocialista és a kommunista rendszerek létezését? Milyen eszmei és milyen gyakorlati előfeltételei voltak ezeknek? Vannak-e olyan jól megragadható gazdasági, kulturális, eszmei és társadalmi folyamatok, amelyek az egyik illetve a másik kialakulását, sikerét vagy kudarcát magyarázzák? És egyáltalán: mit jelentenek ezek?

Ha csak a kérdések azonosságára helyezném a hangsúlyt, nem derülne ki, miért választottam azokat a szerzőket, akiknek a gondolatait igyekszem bemutatni ebben a dolgozatban. Épp ezért érdemes feltételezni, hogy a kérdésfeltevésen túl összekötötte őket valami a válaszban is.

Lehetséges egy olyan megfejtés, hogy a modern totalitárius (esetleg zsarnoki, diktatórikus) rezsimek visszazuhanást jelentenek a sötét korokba, a modernitás előtti időkbe. Barbarizmust, törzsi szellemiséget testesítenek meg, szemben a felvilágosodás utáni és abból táplálkozó politikai berendezkedésekkel. Eszerint a whig-anglomán vagy a radikálisabb frankofón történelemszemlélet érvényes, de vannak népek - főleg Közép- és Kelet-Európában vagy a harmadik világban -, amelyek nem tudtak megszabadulni a barbarizmustól. Azok, akik ezt a nézetet képviselik, a modernitás és a felvilágosodás pártján állnak, és többé-kevésbé úgy gondolják, hogy a modern zsarnokságok, totalitarizmusok - elsősorban a

¹ E kifejezések megítélése, azok alkalmazhatósága eltér az egyes szerzők esetében.

nemzetiszocializmus – az „ész trónfosztását” jelenítik meg. A pozitív program ebben az esetben az Észhez való visszatérés lesz.

Egy másik plauzibilis magyarázat szerint **mind a nemzetiszocializmus, mind a kommunizmus eminensen modern jelenségek**, a modernitás szükségszerű vagy kevésbé szükségszerű, de lehetséges következményei, ám mindenképpen a részei a modernitásnak.² E magyarázat képviselői szerint – az itt tárgyalt szerzőktől Zygmunt Baumanig – valami probléma van magával a modernitással, sőt magával a felvilágosult racionalizmussal is. Ez a modernitás-ellenes felfogás nem idegen az „ismertebb” tudósemigráció felfogásától sem, elég, ha *A felvilágosodás dialektikájának* szerzőire utalok itt. E magyarázat szerint szó sincs az „ész trónfosztásáról”, hanem önmagában problematikus az, ahogyan az „ész”-re gondolunk, probléma van magával a racionalizmussal, amely nagyon is zsarnoki, és így az észre apelláló modernitással is. Ezzel az interpretációval a dolgozatban szereplő szerzők *részben* egyet is értenek. Akkor miben térnek ők el *A felvilágosodás dialektikájának* szerzőitől?

Először is, az általam vizsgált emigráns szerzők nem alkottak csoportot. Nem beszélhetünk úgy róluk, mint ahogy a Frankfurti Iskoláról beszélhetünk. Ez természetesen csak egy formális ismérv, és csak megnehezíti a választ arra, hogy miért éppen *ezeket* a szerzőket választottam. A tartalmi válasz első része úgy szól, hogy e szerzők közül néhányan nem voltak hajlandóak eltemetni az „észt” teljes egészében. Azaz, nem kívánták a modern racionalizmus fürdővizével együtt kiönteni az antik gyereket is. Az olyan szerzők, mint Strauss vagy Voegelin az antik racionalizmus valamely formáját állították szembe a modernitással. Számukra nem fakadt egy töről a modern az antikkal, épp ezért védendőnek és védhetőnek találták az utóbbit akkor is, ha előbbit elvetik. Másodsorban a dolgozatban ismertetett álláspontok nem nevezhetőek posztmodernnek. Ezek az emigráns szerzők nem kívántak teljesen leszámolni a múlttal, hanem épp az által akarták valamiképpen megmenteni a nyugati gondolkodást, civilizációt és politikát.

Ami pedig a fent jelzett szembenállást illeti: a szerzők valamiféle nyugtalanító összefüggést láttak a modern demokrácia és a totalitárius rezsimek között. A mérték és a hangsúly is más és más a különböző szerzők esetében, annyi azonban talán

²Ettől eltérően Kolnai Aurél nagyon is modernitás-ellenesnek tekinti a nemzetiszocializmust.

elmondható, hogy 1) **vagy védtelennek, gyengének találták a demokráciát, 2) vagy egyenesen a modern demokráciákból kifejlődő jelenségként értelmezték a totalitarizmusokat.** A szerzők között találhatóak **liberális antidemokraták vagy arisztokratikus liberálisok** (Kuehnelt-Leddihn, Talmon, bizonyos értelemben Hayek) épp úgy, mint **antiliberálisok** (Arendt, Voegelin, Strauss). Értelmezésem szerint a szerzők többsége azonban így vagy úgy a demokrácián *túl* kereste a választ mind a modernitás, mind a totalitarizmus problémájára, vagy legalább is keresett valamiféle azon túli támaszt magának a demokráciának.

A szerzők kiválasztása részemről mindenképpen önkényesnek tűnhet. Ez abban az esetben, ha nem alkotnak kimondott csoportot vagy hálózatot, talán elkerülhetetlen. Nem mondható ugyan el róluk, hogy nem álltak volna kapcsolatban egymással, de a kapcsolatuk sok esetben csak távoli volt, elsősorban pedig intellektuális – többnyire ismerték egymás műveit –, és ritkább esetben személyes. Sőt: egymás megvetése sem példátlan, talán elég, ha itt Strauss és Arendt „viszonyára” utalok. Úgy vélem azonban, hogy – nem elhanyagolható különbségeik ellenére – mégis számos olyan közös pont van gondolkodásukban, melyeket eddig talán nem fedeztek fel. Nem egy szerzőről egyedül is akkora kommentár-irodalom született, amivel könyvtárakat lehetne megtölteni, így azonban – azaz, „kvázi-csoportként” – tudomásom szerint még nem vizsgálták munkásságukat. Épp ezért talán érdekes lehet, hogy milyen hasonló és milyen különböző meglátások vannak olyan emigráns tudósok részéről, akik a világnak ugyanazon részéről menekültek el (elsősorban Közép-Európából), és a világnak ugyanazon részén (Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Kanada) találtak új otthonra.

Kérdéses persze, hogy az emigráció ténye mennyiben fontos a modernitás-kritika szempontjából. Erre egyértelmű válasz aligha adható, hiszen a „mi lett volna, ha” módszerét kellene alkalmazni: könnyen lehet, hogy a szerzők akkor is a modernitás bírálataát fogalmazták volna meg, ha nem kényszerülnek emigrációba. Erősnek mondható egy olyan hipotézis megfogalmazása, hogy a modernitás bírálata sokkal inkább összeköti ezeket a szerzőket, mint az emigráció ténye. Úgy vélem azonban, hogy még ebben az esetben is érdekes adalék az az „idegenség-érzet”, amely a szerzőknél felmerül, és legalábbis hozzáad valamit magához a modernitás-

kritikához. A hipotézist szinte lehetetlenség tesztelni, hiszen egyik szerző sem fogalmazott meg olyan állítást, amely szerint a menekülés vagy kivándorlás hatására lett modernitás-kritikus, az őket összekötő szemléletmód viszont mindkét lehetséges esetben alátámasztja a dolgozat előfeltevését.³

A modernitás-kritikák áttekintése majdhogynem lehetetlen vállalkozás volna. Ezért nem önmagában a modernitás bírálata vagy nem önmagában a tudós-emigráció munkássága foglalkoztatott – amely szintúgy, önmagában is túlzottan nagy vállalkozás lett volna –, hanem a kettő metszéspontja. Szükséges itt hangsúlyoznom, hogy a dolgozatban nem azzal foglalkozom, hogy *szerintem* mit jelent a modernitás, hanem azzal, hogy a dolgozatban tárgyalt szerzők szerint mit jelent. A helyzetet kissé bonyolítja, hogy a szerzők nyíltan vagy hallgatólagosan részei voltak a régiek és modernek vitájának, ami úgy jelentkezett számukra, hogy a koruk valóban egy új korszak-e vagy csupán az örök *conditio humana* valamilyen patológiája. Az érdekelt, mit láttak ők a 20. század elején és azt miért bírálták. Így a problémák tárgyalása során ragaszkodtam az ő szövegeikhez és értelmezéseikhez. A munka során azt a módszert választottam, hogy először abból indulok ki, ami összeköti e szerzőket – ez tehát a modernitás bizonyos aspektusainak tematizálása és bírálata –, míg a végén tárgyalom azt, amiben szerteágaznak.

Mindezen szerzők életművének teljes körű feldolgozása természetesen lehetetlen vállalkozás lett volna mind a terjedelmi korlátok, mind a dolgozat szerzőjének kapacitásbeli problémái miatt. Ezért igyekeztem csak a legfontosabb szempontok szerint a releváns műveikre támaszkodni. Hasonló indokok vezettek arra, hogy fontosabbnak tekintsem munkám során az elsődleges forrásokat, háttérbe szorítva ezáltal némiképp a másodlagos forrásokat.

Értekezésem eszmetörténeti munka, így forrásként elsősorban a vizsgált szerzők elsődleges irodalmára kíván támaszkodni. Kutatásom során igyekeztem a szövegeket „szorosán olvasni”, ugyanakkor nem tekintek el a szubjektív jellegű megjegyzésektől és észrevételektől sem. Abban az értelemben is eszmetörténetinek szántam munkámat, hogy nem kívánom „de-kontextualizálni” a szerzők műveit.

³ Természetesen a modernitás-kritika eminensen német téma Nietzsche és a romantika óta, és a dolgozatban tárgyalt szerzők többsége német kultúrkörben nőtt fel.

Úgy vélem ugyanis, hogy felismeréseiket, reflexióikat a kor politikai és civilizációs felfordulása ihlette, így abból teljességgel kiragadni azokat lehetetlenség.

A dolgozat felépítése és következtetések

Az első fejezet témája főként az ismeretelmélet, pontosabban a modern tudományfelfogás, így a pozitivizmus, szcientizmus kritikája. Úgy tűnik, hogy az e témát érintő szerzők – Polányi, Arendt, Voegelin, Hayek, Strauss – egyaránt tévesnek és károsnak ítélték azt, ahogy a modernitás szemléli a tudományt és annak hatását is az erkölcsre és a politikára. Úgy vélem, azért indokolt az episztemológiával mint problémával kezdeni a dolgozatot, mert a szerzők világképében a tudományhoz – ami egy speciális megismerési mód – való viszony kulcsfontosságú. Vélekedésük szerint a modern tudományfelfogások zöme hibás, és akár szándékával ellentétben is felszámolja az erkölcs alapjait.

Ennél is fontosabb azonban, hogy számukra a pozitivizmus, szcientizmus, valamint az ezeken alapuló modern politika szabadság-ellenes. Bármilyen szabadságfelfogást vallottak is – és ez szükségszerűen nem lesz azonos példának okáért Arendtnél és Hayeknél –, fontosnak gondolták a szabadságvesztés problémáját. Ezzel e szerzők felmondták a whiggizmus azon, a 19-20. század nagy részét uraló dogmáját, mely szerint a gazdasági növekedés együtt jár a tudomány haladásával, a politikai és erkölcsi haladással és a szabadság növekedésével. A fejezet végén igyekszem értekezni arról, hogy a modernitás kritikusaiként mennyiben nevezhetők posztmodernnek e szerzők, és mennyiben állnak azzal szemben.

A második fejezet a modernitás és a totalitarizmus *vallási dimenziót* mutatja be. Úgy találtam, hogy valamiért ezen emigráns szerzők nagy része külön figyelmet szentelt ennek a kérdésnek, ami önmagában is figyelmet érdemlő jelenség. Vajon miért gondolták fontosnak, hogy foglalkozzanak a vallással, a vallás kérdéseivel a politikában általában és a modernitásban specifikusan? Igyekszem a fejezetben demonstrálni, hogy a szerzők szerint a vallás kérdésfeltevései nem megkerülhetők a modernitásban sem, a modern kornak pedig szándékával ellentétben nem sikerült leszámolnia sem a vallással, sem a vallásival. A sokat vitatott szekularizáció mellett a

vallás új formákban jelent meg, legélesebben a leginkább vallásellenes rezsimekben, mint a francia forradalom vagy a bolsevik forradalom idején. A tárgyalt szerzők, elsősorban Voegelin szerint a vallás új formában jelent meg a modernitásban és a totalitarizmusban, noha, mint arról számot adok a fejezetben, ezen „új formának” vannak régi gyökerei.

A harmadik fejezet az utópikus gondolkodás kritikájával foglalkozik. E fejezetben azt tárgyalom, hogy hogyan működik az emigráns szerzők szerint az utópikus gondolkodás, melyek az előfeltevései és milyen következményei vannak, illetve lehetnek. Általánosságban talán elmondható, hogy az utópia az erkölcsi perfekcionizmusra épül, amely kiegészül a modernitásban a szcientista reményekkel. A szerzők e perfekcionizmussal állították szembe az emberi tökéletlenség tételét, valamint a politika és a kontingencia jelentőségét – szemben az utópia kiszámíthatóságra törekvésével és antipolitikai élével –, melyek a szabadság garanciáit jelentik. Az utópia legnegatívabb következménye véleményük szerint az volt, hogy felszámolja az emberi szabadságot.

A dolgozat **negyedik fejezetének** témája speciális. Mivel a szerzők jelentős része a nemzetiszocializmus elől menekült el, reflektáltak az üldöztetés problémájára. Strauss és Arendt írásain keresztül igyekszem megvilágítani, miként kapcsolták az üldöztetés problémáját a liberális-demokratikus emancipációs kísérlet kudarcához. Strauss és Arendt az üldöztetés kérdésétől a liberalizmus alapvető bírálatához jutott el. Talán nem túlzás azt állítani, hogy ez azonban csak a német világból emigrált szerzők esetében kapott ilyen értékelést: Polányi vagy Kolnai esetében inkább asszimilációs törekvésekről érdemes beszélni.

Az ötödik fejezet a liberalizmus és a liberális demokrácia kritikájával foglalkozik, elsősorban Strauss, Arendt és Voegelin tolmácsolásában. E gondolataik árulkodnak leginkább arról, hogy ezek a szerzők a liberális demokrácián *túl*, vagy azon *kívül* keresték a modernitás lehetséges alternatíváit. Még akkor is, ha – mint azt igyekszem hangsúlyozni – épp a korszak legsikeresebb liberális demokráciájában, az Egyesült Államokban éltek, és elfogadták annak politikai-társadalmi berendezkedését.

A **hatodik fejezet** a modern demokrácia *liberális* kritikusainak gondolatait taglalja. E fejezet elsősorban Erik von Kuehnelt-Leddihn gondolataira támaszkodik, némiképp kiegészülve Kolnai és Arendt tocquevilleiánus reflexióival. Mint az látható lesz, a demokráciával szembeni kritika fő pontjai a többségelvűség, a konformizmus, az identitarizmus és az egalitarizmus lesznek. Ez a demokrácia-kritika a többség zsarnokságától félti a szabadságot, szinte mindig anti-egalitárius, ezért nevezhető (klasszikus, illetve arisztokratikus) liberálisnak.⁴

A **hetedik fejezet** a totalitárius demokrácia kérdését járja körül. Itt látható lesz, hogy noha a problémát hasonlóképpen látták, mégis eltérő optikával szemlélték a kérdést. Ezek az eltérések az előfeltevéseikre vezethetők vissza, hogy ti. milyen felfogásokból indultak ki (pl. „individualista” vagy inkább republikánus)? E fejezetben kitérek a modern forradalmak problémájára, valamint a tervezés kritikájára is, melyet Hayek, Mises és Polányi fejtettek ki.

Végül a **nyolcadik fejezet** azt a korántsem könnyen megragadható problémát feszegeti, hogy vajon ezek az emigráns szerzők mennyiben nevezhetők „konzervatívnak”, azaz „megőrzőnek”? A kérdés önmagában nem tűnik túl fontosnak, ám időről időre felmerül egy részükkel kapcsolatban ez a címke. Előfeltevéseik alapján igyekeztem számba venni, mennyire feleltethető ez meg a gondolataiknak. A kulcskérdés ez esetben az volt, hogy a szerzők miként viszonyulnak a hagyomány fogalmához, illetve a konzervatív gondolkodás egyéb ismérveire. Úgy találtam, hogy noha számos kapcsolódási pont található Strauss, Voegelin, sőt Arendt gondolkodásában is a konzervatív felfogással, mégsem nevezhető egyikük sem komoly kikötések és módosítások nélkül konzervatívnak.

A dolgozatban szereplő emigránsok tehát másokhoz hasonlóan szembefordultak a modernitással, a *Felvilágosodás dialektikájával*, illetve a posztmodernekkel szemben azonban nem kívántak leszámolni a múlttal. Sőt: így vagy úgy, de a múltat tekintették egy lehetséges megújulás forrásának. Ennyiben elméleti kísérleteik „restauratív” jellegűek, még akkor is, ha ez nem torkollik valamiféle praktikus programba.

⁴ Arendt esetében az egalitarizmus problémája speciálisabb. A vonatkozó fejezetben tárgyalom ezt a kérdést.

Kétségtelen, hogy a kritikai elem mindegyikük gondolkodásában erősebb, mint a pozitív állítások tárháza. A totalitárius rezsimek bírálatán túl a kortárs liberalizmus alapelveivel, dogmaival szálltak vitába. A kérdés az, ha elvetették a modernitást annak minden kisarjadásával együtt – a totalitárius kísérletekkel épp úgy, mint a liberalizmussal és a demokráciával –, mit ajánlanak helyette? Ez egy gyakori kérdés, azonban érdemes nem elfelejteni, hogy filozófusokról, gondolkodókról van szó, nem politikusokról. Praktikus programjuk aligha volt. A másik indok az lehet, hogy épp azt tekintették a modernitás rákfenéjének, hogy a modernnek állandó jelleggel konkrét programokat akarnak adni a világnak. Írásaikból inkább az derül ki, hogy fontosabbnak találták a kérdéseket a válaszoknál. A modernnek a kérdésekről is megfeledkeztek, a vitákat be akarták rekeszteni, ezért ezen emigráns szerzők szerint vissza kell emlékeznünk magukra a kérdésekre, ahogy azokat a régiek a modernitás előtt fölítették.

Felhasznált irodalom

- Arendt, Hannah: *A forradalom*. Ford. Pap Mária. Budapest, 1991, Európa Könyvkiadó.
- Arendt, Hannah: *A sivatag és az oázisok*. Budapest, 2002, Gond Kiadó – Palatinus Kiadó.
- Arendt, Hannah: *A totalitarizmus gyökerei*. Budapest, 1992, Európa Könyvkiadó.
- Arendt, Hannah: *Essays in Understanding*. New York, 1994, Schocken Books.
- Arendt, Hannah: *Múlt és jövő között: nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén*. Ford. Módos Magdolna. Budapest, 1995, Osiris Kiadó-Readers International.
- Arendt, Hannah: *The Enlightenment and the Jewish Question*. in: *The Jewish Writings*. szerk. Jerome Kohn, Ron H. Feldman, New York, 2007, Schocken Books, pp. 3–18.
- Arendt, Hannah: *The Human Condition*. The University of Chicago Press, 1998.
- Arendt, Hannah: *The Jew as Pariah: A Hidden Tradition*. in: *The Jewish Writings*. szerk. Jerome Kohn, Ron H. Feldman, New York, 2007, Schocken Books, pp. 275–297.
- Eric Voegelin és Hannah Arendt vitája a totalitarizmusról. in: *Fogódzó nélkül. Hannah Arendt olvasókönyv*. Pozony, 2008, Kalligram.
- Hayek, Friedrich August von: *Az értelmiségiek és a szocializmus*. in: *Piac és szabadság*. Budapest, 1995, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, p. 221–238.
- Hayek, Friedrich August von: *Miért nem vagyok konzervatív?* in: *Az angolszász liberalizmus klasszikusai II*. Szerk. Ludassy Mária, Budapest, 1992a, Atlantisz Kiadó, p. 149–171.
- Hayek, Friedrich August von: *The Counter-Revolution of Science*. Indianapolis, 1979, Liberty Fund.
- Hayek, Friedrich August von: *Út a szolgálathoz*. Budapest, 1991, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Hayek, Friedrich August von: *Valódi és hamis individualizmus*, in: *Az angolszász liberalizmus klasszikusai II*. Szerk. Ludassy Mária, Budapest, 1992b, Atlantisz Kiadó, p. 111–147.
- Kolnai Aurél: *Az apokalipszis három lovasa*. in: Balázs Zoltán: *Kolnai Aurél*. Budapest, 2003, Új Mandátum Könyvkiadó. p. 199–211.

Kolnai Aurél: *Az utópia kritikája*. in: Balázs Zoltán: *Kolnai Aurél*. Budapest, 2003, Új Mandátum Könyvkiadó. p. 157–180.

Kolnai Aurél: *Politikai emlékiratok*. Ford. Balázs Zoltán és Palotai Borbála, Budapest, 2005, Európa Könyvkiadó.

Kolnai, Aurel: *Privilege and Liberty and Other Essays in Political Philosophy*, szerk. Daniel J. Mahoney, 1999, Lexington Books.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: Democracy's Road to Tyranny. *The Freeman: Ideas on Liberty*, XXXVIII. évf. (1988) 5. sz.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *Leftism Revisited: From de Sade and Marx to Hitler and Pol Pot*. 1990, Regnery Gateway.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *Leftism: From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse*. 1974, Arlington House.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *Liberalism in America*, in: *Arguing Conservatism: Four Decades of the Intercollegiate Review*, 2008, p. 788–795.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *Liberty or Equality: The Challenge of our Time*. Idaho, 1952, The Caxton Printers.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: Martin Luther. *Faith and Reason*, 1996 ősz, Christendom Press, p. 185–200.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: Portrait of an Evil Man. *The Freeman: Ideas on Liberty*, XXIII. évf. (1973) 9. sz.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *Principles of the Portland Declaration*, in: *National Committee of Catholic Laymen*, 1982. <http://www.phillysoc.org/Portland.htm>

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *The Menace of the Herd: Or Procrustes at Large*. 1943, The Bruce Publishing Company.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: The Roots of “Anticapitalism”. *The Freeman: Ideas on Liberty*, XXII. évf. (1972) 11. sz.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *The Timeless Christian*. 1969, Fransiscan Herald Press.

Kuehnelt-Leddihn, Erik v.: *The True Meaning of Auschwitz*, in: *National Review*, 1986 dec. 19.

Kuehnelt-Leddihn, Erik von: Monarchy and War. *Journal of Libertarian Studies*, XV. évf. (2000) 1. sz. p. 1–41.

Lukacs, John: *Demokrácia és populizmus: félelem és gyűlölet*. Budapest, 2008, Európa Könyvkiadó.

Lukacs, John: Erik von Kuehnelt-Leddihn: A Memoir. *The Intercollegiate Review*, 1999., ősz.

Mannheim Károly: *A konzervativizmus*. 1994, Cserépfalvi Kiadó.

Mannheim Károly: *Ideológia és utópia*. Budapest, 1996, Atlantisz Könyvkiadó.

Mises, Ludwig von: *Omnipotent Government: The Rise of Total State and Total War*. 1944, Yale University Press.

Mises, Ludwig von: *Planned Chaos*. New York, 1947, Irvington-On-Hudson.

Molnár Tamás: *A modernség politikai elvei*. Budapest, 1998, Európa Könyvkiadó.

Molnár Tamás: *Az autoritás és ellenségei*. 2002, Kairosz.

Molnár Tamás: *Az értelmiség alkonya*. Budapest, 1996, Akadémiai Kiadó.

Molnár Tamás: *Utópia: örök eretnekség*. Budapest, 1991, Szent István Társulat.

Polányi Mihály: *A hallgatóságos dimenzió*. in: *Tudomány és ember*. Budapest, 1997, Argumentum Kiadó-Polányi Mihály Filozófiai Társaság, p. 163–239.

Polányi Mihály: *A szabadság logikája*. in: *Polányi Mihály*. Szerk. és Ford. Molnár Attila Károly, Budapest, 2002, Új Mandátum, p. 63–154.

Polányi Mihály: *Filozófiai írásai I-II*. Budapest, 1992, Atlantisz Kiadó.

Polányi Mihály: *Személyes tudás I*. Budapest, 1994, Atlantisz Könyvkiadó.

Polányi Mihály: *Tudomány, hit, társadalom*. in: *Tudomány és ember*. Budapest, 1997, Argumentum Kiadó-Polányi Mihály Filozófiai Társaság, p. 5–102.

Polanyi, Michael: *The Logic of Liberty*. Indianapolis, 1998, Liberty Fund.

Popper, Karl R.: *A historicizmus nyomorúsága*. Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó.

Popper, Karl R.: *A nyitott társadalom és ellenségei*. Budapest, 2001, Balassi Kiadó.

Popper, Karl R.: *Utópia és erőszak*. Ford. Molnár Attila Károly. *Kommentár*, 2007/1, p. 30–39.

Radányi, Ladislaus: *Der Chiliasmus*, MTA Filozófiai Intézet Lukács Archívum, 1985.

Schütz, Alfred: *A cselekvések köznapi és tudományos értelmezése*. in. szerk. Hernádi Miklós: *A fenomenológia a társadalomtudományban*, Budapest, 1984, Gondolat, p. 178–228.

- Schütz, Alfred: *Az idegen.* in. szerk. Hernádi Miklós: *A fenomenológia a társadalomtudományban*, Budapest, 1984, Gondolat, p. 405–413.
- Strauss, Leo: *Az üldöztetés és az írás művészete.* Ford. Láncki András, Budapest, 1994a, Atlantisz Kiadó.
- Strauss, Leo: *Liberalism Ancient and Modern.* Chicago-London, 1995, University of Chicago Press.
- Strauss, Leo: Mi a politikai filozófia? Ford. Berényi Gábor, *Világosság*, XXXV. évf. (1994b) 7. sz. p. 20–50.
- Strauss, Leo: *On Tyranny.* szerk. Victor Gourevitch, Michael S. Roth, Chicago-London, 2000, The University of Chicago Press.
- Strauss, Leo: *Természetjog és történelem.* Ford. Láncki András, 1999, Pallas Stúdió-Attraktor Kft.
- Strauss, Leo: *The Rebirth of Classical Political Rationalism.* szerk. Thomas L. Pangle, Chicago-London, 1989, University of Chicago Press.
- Talmon, Jacob L.: *The Origins of Totalitarian Democracy*, 1952, Secker&Wartburg.
- Voegelin, Eric – Arendt, Hannah: Levélváltás a totalitarizmus kvintesszenciájáról. *Századvég*, LIII. évf. (2009), 3. sz. p. 167–174.
- Voegelin, Eric, *From Enlightenment to Revolution*, szerk. John H. Hallowell, 1975, Duke University Press.
- Voegelin, Eric: A politikai vallások. Ford. Balogh László Levente, *Századvég*, LIX. évf. (2011) 1. sz. p. 27–67.
- Voegelin, Eric: On Debate and Existence. *Intercollegiate Review* (1967) III. p. 143–152.
- Voegelin, Eric: *Order and History (Volume 1): Israel and Revelation.* (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 14). 2001, University of Missouri Press. OH1
- Voegelin, Eric: *Order and History (Volume 2): The World of the Polis* (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 15). 2000b, University of Missouri Press. OH2
- Voegelin, Eric: *Order and History (Volume 4): The Ecumenic Age* (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 17). 2000c, University of Missouri Press. OH4
- Voegelin, Eric: *Order and History (Volume 5): In Search of Order* (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 18). 2000d, University of Missouri Press. OH5

Voegelin, Eric: *Science, Politics, and Gnosticism: Two Essays*. in: *The New Science of Politics*, in: *Modernity Without Restraint: The Political Religions, The New Science of Politics, and Science, Politics, and Gnosticism (Collected Works of Eric Voegelin, Volume 5)*. Columbia-London, 2000a, University of Missouri Press, p. 243–313.

Voegelin, Eric: The Origins of Totalitarianism. *The Review of Politics*, XV. évf. (1953) 1. sz. p. 68–85.

Voegelin, Eric: *Új Politikatudomány*, Ford. Dippold Ádám, Budapest, 2014, Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Molnár Tamás Kutató Központ.

A témában megjelent publikációk

Szabadság vagy demokrácia?: A modern demokratizmus és a totalitarizmus problémája Kühnelt-Leddihn politikai filozófiájában, in: *Kommentár*, 2008/1. pp. 64-76.

A demokrácia politikai vallása, In: G. Fodor Gábor, Láncki András (szerk.) *A dolgok természete*. Budapest: Századvég Kiadó, 2009. pp. 181-198.

Az emigránsok és az értelmiség totalitarizmusa. In: Pánczél Hegedűs János (szerk.) *Miles Christi Évkönyv* 2011. Budapest: Casa Editrice Athesia, pp. 313-322.

Erik von Kühnelt-Leddihn és Amerika, in: *Századvég*, 2011, 16. évf., 61. sz. pp. 127-137. (2011)

A baloldali gondolkodás bírálata: Erik von Kuehnelt-Leddihn politikai filozófiájáról, in: Antal Attila (szerk.) *Politikatudományi tanulmányok*. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskolájának III. Konferenciája. Budapest: ELTE ÁJK, 2012. pp. 11-22.

Rationalism and Ideology, in: *Hungarian Quarterly*, 2013, 53. sz. pp. 140-152.

Radikális és mérsékelt utópiák: Radoányi László a khiliazmsról, in: *Kommentár*, 2014/1., pp. 30-38.

Az utópia hegemoniája, Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2014. 160 p.

A modern politika vallásai, in: Ekert Mária, Molnár Attila Károly (szerk.) *Teremtés - politika és művészet*. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem Molnár Tamás Kutató Központ, 2015. pp. 71-86.

Emigrant Critics of Democracy. Budapest: Nemzeti Közszerológati Egyetem Molnár Tamás Kutató Központ, 2015. 94 p.

(Thomas Molnar Institute for Advanced Studies Working Papers) 1.

Az utópikus gondolkodás veszélyei, in: *Kommentár*, 2016/1., pp. 38-56.

A liberalizmus és a liberális demokrácia válsága, in: *Kommentár*, 2016/3., pp. 3-21.